

De nya medaljörerna

Vid sitt årsmöte i Väddö 29 maj 1960 tilldelade Upplands fornminnesförening kyrkoherde *Karl-Arvid Grandin*, Roslagsbro, hemmansägare *Paul Olsson*, Östervåla, och målarmästare *Ernst Sarby*, Uppsala, sin förtjänstmedalj. Här nedan teckna de medaljerade några drag ur sin verksamhet och kulturminnesvårdande gärning.

KARL-ARVID GRANDIN

Att skriva om sig själv hör väl inte till livets angenämaste uppgifter. Särskilt om man, som jag, inte har något originellt att komma med. Korteligen är att berätta, att jag är född i Fasterna, en socken litet vid sidan av allfarvägen. Den som väckte mitt intresse för gammalt och fornt var min farfar, bonden Anders Petter Grandin i Mjölsta. Han var född i Fasterna år 1847 och dog där 80-årig. På genuint Fasterna-mål berättade han om händelser, som hans fäder, också Fasterna-bönder, förmedlat till honom. Det räckte en bra bit ner i 1700-talet. Han var en ypperlig berättare med gott minne och med en ärlighet, som inte onödigt dramatiserade eller förskönade historierna.

Om sin egen tid som bonde hade han mycket att förtälja. Det gamla bondesamhället, bygemenskapen, slit och släp, vintrarnas kolning, tackjärns- och kolforornas färd över de frusna vattendragen mellan Danne-mora och Rånäs bruk, Uppsala-resor med brännvin och slagsmål, dansen på midsommarbryggan vid Rånäs, fest och högtid med glada spelmäns drillar på fiol, klarinett och nyckelharpa — allt detta kom oss ivriga lyssnare till mötes, där vi satt i fotogenlampans trivsamma ljus. Lyssnare hade han många och det han berättade var så levande som hade det hänt i går.

Ibland kunde det hända, att han tog ner sin fiol från kammarväggen eller hämtade klarinetten ur dragkistan och spelade gamla danser och låtar för oss. Ty en god bygdespelman hade han varit i sin krafts dagar och vida omkring hade han farit med sina speldon.

För den som så har blivit introducerad i en gången värld ges ingen återvändo. Det har varit helt naturligt för mig att söka tränga vidare in i min hembygds historia och att försöka få andra med mig på den spännande vandringen. Som präst har jag haft goda möjligheter att lära känna hembygden »inifrån». Med glädje och tacksamhet tänker jag på alla goda vänner i de hembygdsföreningar jag fått tillhöra och på alla dem, som jag fått sitta tillsammans med vid kvällarnas trivsamma studie-cirkelarbeta, där allt har rört sig omkring detta fascinerande, som göm-
mes i ordet »Hembygd».

Karl-Arvid Grandin

PAUL OLSSON

När jag skall skriva om mig själv, måste det bli om den släktgård Ol Persgården i Skogbo i Östervåla, där jag föddes 1895 och där jag fortfarande lever och arbetar. Enligt släkttavlan är jag den tolfte generationen, som brukar gården. Min far var en god traditionsbäare och har mycket bidragit till att ge mig kännedom om gångna generationers levnadsförhållanden. Han forskade i gamla byhandlingar och på arkiv. Dessutom lyssnade han som barn till äldre människors berättelser och lade allt på minnet. Tack vare fars berättarbegåvning har jag i min tur fått veta en hel del om mina föregångare.

På min farfars tid, han föddes år 1823 och dog 1910, fanns ganska gott om vargar här i trakterna. Då han en höstdag sysslade med lövtäkt,

hörde han hur korna började råma och vråla där de gick och betade på en skogsäng ett stycke ifrån byn. Farfar gav sig genast iväg till ängen och framkommen såg han till sin bestörtning hur vargarna sårat skällkon så att inälvorna släpade efter henne. Efter det äventyret måste den fina ledarkon slaktas. Även de andra korna hade märken efter vargarnas tänder. Vid ett annat tillfälle när farfar skulle hämta hem hästarna från betet mötte han en stor varg. Efter vargen kom »Tjockbrunte» springande med bakåtriktade öron, blottade tänder och framhovarna hårt slående mot marken. Alla yttre tecken tydde på att den annars så beskedliga hästen råkat i vilt raseri. Och undra på det. I bröstet hade han djupa märken efter vargens hemska käftar. Ungefär samtidigt tog vargen en gåskarl i min farmors föräldrahem.

Årsrytmen på en bondgård är mycket omväxlande. Varje årstid har sina speciella sysslor. På våren skall årsveden huggas, utsädet rensas och åkerbruksredskapen ses över. I min barndom harvade och sådde man med hjälp av hästar som dragare. Att dag efter dag i flera veckors tid gå efter

harv och såningsmaskin var mycket tröttsamt. Var vädret dåligt, tog vårsådden en hel månad i anspråk. Med vår tids traktorer och breda redskap undanstökas vårbruket på betydligt kortare tid. I gångna tider måste höet både slås och räfsas ihop för hand. Detsamma gällde med säden. Den måste skäras med lie och bindas för hand. Detta var ett drygt arbete. År 1914 köpte min far en självavläggare, som underlättade arbetet betydligt, men man måste fortfarande binda för hand. På den tiden fanns gott om arbetskraft på landsbygden. Och de låga dagspenningarna gjorde att man kunde skaffa extra folk för dylika arbeten.

Vi ungdomar gladdde oss mycket åt den självbindare, som inköptes år 1920. Tänk en maskin, som kunde skära och binda säden! Nu var det bara att ta de färdiga kärvarna och sätta upp till torkning i skyl eller krak. Tröskningen utfördes i äldsta tider med slaga och därefter med en körvandningsdriven »tröskverkstunna». År 1902 köptes ett halvrensande tröskverk, även detta med körvandring. För den, som hade uppgiften att driva på hästarna i vandringen, blev dagarna långa och enformiga. Efter körvandringarnas tid kom elektriciteten till hjälp vid tröskningen och nu har skördarbetet, tack vare skördetröskorna, ytterligare rationaliserats.

Det är roligt och stimulerande att här på gården följa arbetet från sådd till skörd. Detsamma gäller vid djuruppfödningen. Man får vara med då kalvar, grisar och fölungar kommer till världen. Kalven blir kanske en bra mjölkko, som lämnar god avkastning, grisarna ger som regel ett välkommet tillskott till kassan och fölet blir en trogen arbetskamrat både på åkern och i skogen. Man känner stor saknad när den efter många års idogt arbete måste lämnas till slakt.

På en gammal släktgård, där gångna generationer ömt vårdat sina tillhörigheter, samlas många släktklenoder, som går i arv till barn och efterkommande. Så är även fallet här på »Ol-Persgården». Här finns saker bevarade från min farfars morfars fars dagar. Han ägde gården på 1760-talet. Hans son byggde upp det hus där Wikströmsmålningarna från 1820-talet finns. Det är med aktning och vördnad jag och min maka vårdar detta kulturarv, som lämnats i våra händer. Min hustru är en trogen medhjälperska i arbetet. Hon härstammar från en gammal bonde-släkt och är nog den sista husmodern på »Ol-Persgården», som verkligen fått lära sig alla sysslor i den gamla naturhushållningen, såsom spinning, vävning, bak, brygd och slakt. Lin odlas ännu på »Ol-Persgården» och fåren lämna fortfarande ull och kött för familjens behov.

När jag vid Upplands fornminnesförenings årsmöte 1960 tilldelades

dess förtjänstmedalj, för vilken jag framför mitt varma tack, kände jag en stark samhörighet med mina förfäder, som skapat och lämnat efter sig detta värderika kulturarv. Med varsamma händer vårdas det av oss i »Ol-Persgården», som för övrigt fornminnesföreningen besökte vid sin höstutflykt 1959.

Jag vill med en hembygdsskald instämma i orden:

»Min födelseby,
 mina drömmars by!
 Hur åren flykta och dag blir ny
 och min kropp blir gammal med tiden,
 min själ har dock ännu kvar en vrå
 där minnena stå
 och dit dagens oro och stormar ej nå
 att störa den lyckliga friden.
 I denna vrå jag sluter mig in
 när jag vill vila mitt trötta sinn!»

Paul Olsson

ERNST SARBY

5 aug. 1914 började jag som lärling hos målerifirman Bröderna Lindgren i Uppsala. Född i Dannemora 1899 hade jag genom min far, som utom att han var målare också var god snickare, tillgång till en rik verktygsuppsättning för båda yrkena, vilken jag och mina bröder, då far under somrarna arbetade i Uppsala, hade stor frihet att betjäna oss av. Detta gav oss goda möjligheter att tidigt lära oss förstå hur verktyg skulle hanteras. Vad som då låg närmast till var att i leken försöka efterbilda något ting, först i form och så i färg. För verktyg och material blev väl detta ofta inte till det bästa, men för mig själv blev det lärorikt. Som äldst bland syskonen kom jag att bli ledaren och läraren i verktygens hanterande och den första som tidigt kunde rycka in och hjälpa far.

Detta gjorde att jag, då jag började i målarlära, var något före mina jämnåriga kamrater. Jag fick tidigt intressanta arbetsuppgifter. Mina anlag för teckning var mig också till god hjälp. I Bröderna Lindgrens tjänst fick jag den bästa utbildning i målaryrket och kom tidigt att få syssla med restaurering av antika möbler och målade inredningar av olika slag. Det blev något helt naturligt att mitt gesällprov 1919 komplet-

terades med restaurering av en klocka med årtalet 1797. Jag fick tidigt förtroendet att vara arbetsledare i firmans tjänst, ofta med arbetsuppgifter i uppländska slott och herrgårdar samt i akademiska byggnader i Uppsala. Där hade jag goda möjligheter att, vid sidan av den egentliga arbetsuppgiften — som oftast ej rörde restaurering — studera gamla målningar och inredningar. Jag vill särskilt nämna Sjöo slotts vackra stucktak och målade taklister, som tyvärr icke kommit att ägnas den allmänna uppmärksamhet de förtjäna. Vid Wiks slott gällde det, då detsamma iordningställdes till folkhögskola, inte att restaurera i vanlig mening utan att på lämpligaste sätt anpassa den nya målningen till slottets gamla arkitektur och för det nya ändamål det skulle komma att tjäna. Jag skulle kunna räkna upp många arbetsuppgifter i måleri-firman Bröderna Lindgrens tjänst, men då jag anser att firmans insats varit betydelsefullare än min egen går jag inte in härpå.

Min största och intressantaste uppgift, restaureringen av Anatomiska teatern i Gustavianums kupolsal, började jag i nysnämnda firmas tjänst och fortsatte, sedan de överlätit firman till annan person, i dennes tjänst, för att sedan denna avvecklade firman själv slutföra arbetet. Av det sätt, på vilket jag avtackades och belönades, förstår jag att restaureringskommittén var nöjd. På egen hand har jag sedan fortsatt med restaureringsarbeten av olika slag, mest för Upplands fornminnesförening och Upplandsmuseet. Mitt största och intressantaste utombysarbete har varit restaureringen av Kista hembygdsgård på Väddö samt i Uppsala

iordningställande av lokaliteter i några studentnationer, på samma sätt som jag en gång i Bröderna Lindgrens tjänst arbetade i Värmlands nations nya hus.

Samtidigt som jag tackar Upplands fornminnesförening för den utmärkelse, som kommit mig till del, begagnar jag mig av tillfället att här också tacka både mina lärare och mina uppdragsgivare för olika arbeten samt de firmor, med vilka jag fått samarbeta för att slutföra olika uppgifter.

Ernst Sarby